

ри Оранти Софії Київської, тобто синій і жовтий, увійшли державними та національними символами України у ХХ ст. Отже, духовний розвій державотворчого процесу України простежується через вияв софійності (любомудрія) як чинника світоглядних уявлень українського народу.

1. Аверинцев С. С. Золото в системі символів ранне-византийської культури Візантії. Южні славяне і Древня Русь. Західна Європа. Искусство и культура / Сергей Сергеевич Аверинцев. – М.: Изд. «Наука», 1973. – 589 с. **2. Бейли Г.** Потеряний язык символів. Символи. Кн. V / Г. Бейли. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой век», 1996. – 347 с. **3. Більченко Є.** Образ філософії як любомудрія в контексті діалогу культури Київської Русі / Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти / Нац. Ун-т «Києво-Могилянська акад.»; Упор.: О. Вдовина, Ю. Завгородній / Є. Більченко. – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2006. – 398 с. – іл. – С. 25–33. **4. Вагнер Г. К.** Канон и стиль в древнерусском искусстве / Георгий Карлович Вагнер. – М.: «Искусство», 1987. – 285 с. **5. Войтович В.** Українська міфологія / Ред. Олексій Григор / Валерій Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с. **6. Горський В. С.** Філософські ідеї в культурі Київської Русі / Вилен С. Горський. – К.: Наукова думка, 1998. **7. Грабовська І.** Національні міфи в контексті сучасних українських реалій (філософсько-світоглядний аналіз): [монографія] / Ірина Грабовська. – Ніжин: Вид-во ім. НДУ М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. – 141 с. **8. Гуревич А. Я.** Казнь / Словарь средневековой культуры / Под общ. ред. А. Я. Гуревича / Арон Яковлевич Гуревич. – М.: «Российская полити-

ческая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. – 632 с. **9. Лютко О. М.** Релігійність як складова української ментальності та чинник само ідентифікації: Автореф. на здобуття наук. ступеню канд. філос. наук. 09.00.11 – релігієзнавство / Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Оксана Михайлівна Лютко. – К., 2010. – 18 с. **10. Колпакова Г. С.** Искусство Древней Руси: Домонгольский период / Галина Сергеевна Колпакова. – М.: Азбука, 2007. – С. 87. – (Новая история искусства). **11. Никитенко М.** Феномен надвратних храмів Києва С.330–342 // Давньоруське любомудріє: [тексти і контексти] / Нац. Ун-т «Києво-Могилянська акад.»; Упор.: О. Вдовина, Ю. Завгородній / Марьяна Никитенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 398 с. – іл. **12. Нікітенко Н. М.** Блага вість в ідейній програмі Софії Київської / Могилянські читання 2005 р. Зб. наук. пр.: Монастирські комплекси в контексті християнської культури / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. Заповідник / Н.М. Нікітенко. – К.: Фенікс, 2006. – 588 с. **13. Овсійчук В.А.** Українське малярство Х–ХVIII ст. Проблеми кольору / Інститут народознавства НАН України; Упоряд., вступ. ст. З. Тіменика / Володимир Антонович Овсійчук. – Львів, 1996. – 478 с. **14. Осіос Лукас.** [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>. **15. Харьковченко Є. А.** Софійність київського християнства. Вид. друге, доповнене / Ред. Т. С. Яцюк / Євген Анатолійович Харьковченко. – К.: Наук. думка, 2003. – 224 с. **16. Шалина І. А.** Реликвии в восточнохристианской иконографии / И. А. Шалина. – М.: Индрик, 2005. – 536 с. **17. Шукуров Ш. М.** Святая София Константинопольская / Храм земной и небесный / сост. и пред. Ш. М. Шукуров. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 584 с.

Марія Корнійчук

Жіноча молитва за Шевченка

Стаття про маловідому українську поетку Олександру Псьол, життя і творчість якої нерозривно пов'язана з іменем Тараса Шевченка.

This article deals with a poor known Ukrainian poets Alexandra Psoy, whose life and creative work are indissolubly connected with the great Ukrainian poet Taras Shevchenko.

Як свого визнаного і шанованого поета, зустрічала Україна Тараса Шевченка влітку 1843 року. Його «Кобзар» збудив національні почуття, любов до рідного слова не тільки серед простого народу, а й серед українського панства. Для людей, з якими зустрічався і спілкувався тоді поет, «саяво духу його було чимось надприродним» [1, с. 123], – згадував Пантелеймон Куліш. Цим саявом Шевченкового духу було овіяне і яготинське товариство, де він проживав упродовж трьох місяців. У Яготині, маєтку князя Миколи Репніна, Шевченко написав поему «Тризна» з посвятою князні Варварі Репній, зробив дві копії для В.Тарновського і О.Кап-

ніста з портрета князя роботи художника Й.Горнунга, намалював портрет його онуків, а також відомий автопортрет, що нині зберігається у Музеї приватних колекцій у Москві. Тут зароджувались патріотичні та мистецькі ідеї знаменитої серії офортів «Живописная Украина».

У родині Репніних виховувались троє сестер Псьол: старша – Олександра, середня – Глафіра, і найменша – Тетяна. Їх батько, Іван Михайлович, служив у канцелярії Миколи Григоровича Репніна, коли той був на посаді малоросійського генерал-губернатора. У 1823 р. І. М. Псьол і його дружина померли, залишивши семеро дітей. Сиріт розібрали родичі та друзі. Сестри

Псьол закінчили Полтавський інститут шляхетних дівчат, засновницею і фундаторкою якого була дружина князя Рєпніна Варвара Олексіївна – донька останнього українського гетьмана Олексія Розумовського. «Сестры Псел были весьма образованные и талантливые девушки. Глафира Ивановна прекрасно рисовала, а Александра Ивановна недурно писала малороссийские стихи» [2, с.8], – згадував М. І. Стороженко. На час перебування Шевченка у Яготині Олександрі було 26 років, Глафірі – 20.

В Яготині Тарас Шевченко опинився у доброзичливому і щирому оточенні, добре обізнаному з літературою і мистецтвом. Всі були у захопленні від його поезії, мови, манери читання віршів. «Какие чувства, какие мысли, какая красота, какое очарование и какая боль! Мое лицо было все мокрое от слез... Это была пленительная музыка, певшая мелодические стихи на нашем красивом и выразительном языке...» [3, с.55], – так писала княжна про сприйняття поеми «Слепая» у листі до Шарля Эйнара від 27 січня 1844 р.

Як відомо, у серці Варвари Рєпніної зародилось глибоке і пристрасне почуття до поета. Серед «яготинських анахореток» (так назвав Шевченко жіноче яготинське товариство в одному з листів із заслання до А. І. Лизогуба) він надавав перевагу молодій і вродливій Глафірі Псьол. «Я втайне и не сознавая того, чувствовала ревность из-за предпочтения, которое он оказывал Глафире» [3, с.55], – зізнається у тому ж листі сповіді В. Рєпніна. Безперечно, що ті самі настрої і почуття переживала і Олександра Псьол. Її романтична натура також не могла не захопитись Шевченком, хоча, як потім стає відомо з її листів, вона навіть особисто з ним не спілкувалася. Скромна і сором'язлива, вона лишалася в тіні високоосвіченої княжни і своєї сестри-красуні.

Разом з усіма вона ловила кожне Шевченкове слово, плакала над долею Катерини і Сліпої, захоплено слухала як він читав «Тризну». Шевченкові поезії переписувала до окремого зошита – зберігся її рукописний список поеми «Мар'яна-черниця». Його слово глибоко проникло у її душу, а кохання до поета пробудило поетичний дар і вилилось у щирі поетичні мелодії, присвячену Тарасові Шевченку.

Однією з перших народилась поезія «До сестри», у якій звучить болісна туга нерозділеного кохання:

*Нам з тобою, моя сестро,
Не ходити в парі.
Твоє сонце світить ясно, -
Моє давно в хмарі.*

Найвідомішою для сучасників поезією Олександри Псьол стала «Свячена вода». «Цей останній акорд поезії «До сестри» є природним переходом до другої, до «Свяченої води»... Тут любовна трагедія переходить «уже зовсім у почування тихої резигнації і примирення з Богом» [4, с.10], – відзначав український літературознавець Є.-Ю. Пеленський. Цей поетичний твір був добре відомий Шевченкові. Наведемо його повністю:

*Я бачила – святу воду
В річку виливали,
Щоб свяченої ногами
Люди не топтали
А кохання вірне, щире,
Як вода святая,
Бо воно гріхів багато
Із душі зживає.
От тим то своїх думок
Хоч я і убоге,
Зроду, звіку не покину
Та людям під ноги.
У Господа небесного
Ласки ціле море,
То я в його, як ту воду
Виллю своє горе.*

Саме цю поезію, не називаючи її автора, Тарас Шевченко високо поцінував і прославив у передмові до нездійсненого видання «Кобзаря» 1847 року, де, як відомо, він окреслив проблеми тогочасної літератури у справі служіння її інтересам свого народу. І як молоду її парость називає «Свячену воду»: «А щоб ви знали, що труд ваш не мимо іде – щоб не дуже чванилась московська братія своєю Ростопчиною – то от вам «Свяченая вода»; написано панночкою, та ще й хорошою, тільки не скажу якою, бо воно ще молоде, боязливе. А переверніть пудові журнали та пошукайте, чи нема там чогоньбудь такого, як «Свяченая вода», – і не турбуйтеся, бо ей-богу, не знайдете» [5, с.208].

Арешт і заслання Тараса Шевченка яготинське жіноцтво переживали як особисту трагедію. На цю подію Олександра Псьол відгукнулася своїми поезіями: «Заплакала Україна», «Ой коли б я голос соловейка мала» і «Віє вітер над Києвом». «Братчиків» – кирило-мефодіївців вона називає синами України, квітами рожевими, прибитими морозом; молодими орлами, що піймані яструбами і просять Бога згадати на них «прадідівську славу».

*Боже милій! Вони ж твою
Заповідь чинили:
Свою матір убогую
Шанували-чтили.*

*І до братів своїх темних
Простягали руки.
Всім бажали вони мира,
Добра і науки.*

Остання поезія з цього триптиху присвячена Шевченкові.

*Віє вітер над Києвом,
Сади нахилиє;
Старий Дніпр старих сусідок,
Німих гір питає:
«Де гуляє-бенкетує
Син наш незабутній?
Вже солов'ї одспівали,
А його не чути!
Уже і Дух і Купало,
І Петро минулись,
І чумаки із першої
Дороги вернулись;
Уже й жито половіє,
Час затого й жати,
А він не йде – біля мене
Сісти заспівати.»
Обізвались німі гори:
-Дніпре, старий друже!
Не питав ти України,
По кім вона тужить.
Не прислухавсь, що дівчата
Плакали-співали,
Про що хвилі з берегами
Нищечком шептали?
Розпитай же буйних вітрів
З далекого краю,
Як наш кобзар з важким ранцем
Під ружжем гуляє!*

Варвара Репніна і сестри Псьол були одними з тих, хто підтримував і допомагав Шевченкові вижити у найперші найважчі роки солдатської неволі: вони писали йому листи, пересилали книги, підтримувала морально.

У Шевченкових листах-відповідях не раз зустрічається прохання прислати текст поезії Олександри Псьол «Свячена вода».

Спочатку його передав Андрій Лизогуб, але він загубився. «Коли маєте «Свячену воду», то спишіть та пришліть мені, бо та, що ви мені передали, утрачена» [6, с. 41], – читаємо у листі до А.Лизогуба від 1 лютого 1848 року. Про це саме він просить і Варвару Репніну: – «...пришлите, если имеете «Свячену воду»; она оросит мое увядающее сердце» [6, с. 43].

Весною 1850р. ім'я Варвари Репніної, Олександри Псьол, Андрія Лизогуба та інших, хто листувався з поетом, з'явилося у матеріалах оренбурзького арешту Шевченка, де в переліку матеріалів, знайдених у нього під час обшуку, є

наступне: «Приписка неизвестной женской особы Александры, в письме княжны Репниной, без числа и года. Стихи малороссийские «Свячена вода». Тоже переделанное с добавлением» [7, с. 190]. Тобто, на запланні Шевченко мав рукописи двох поезій Олександри Псьол. Перша – відома нам «Свячена вода», а друга – вже нова, інша, яку Павло Зайцев назвав «Молитвою за Шевченка», покликаною оберігати його в тяжкій неволі.

*Молим тебе, Боже правди, Боже благодіні,
Не покидай сиротою у степу-пустині
Брата нашого! Як батько, як рідная мати
Озовись до його душі, не дай унівати!
Збери, Боже, наші сльози в темнісіньку хмару
І, як серцю розбитому стане нудно, жарко,
Тоді нехай вони бризнуть як дощик весною...
Зроби чудо – вони стануть святою водою
Живущою, цілющою, всі рани загоїть
Як у купелі викупає і душу напоїть.*

Посилаючи свою «Молитву», у супровідному листі Олександра Псьол написала: «Я уверена, уважаемый Тарас Григорьевич, вы не найдете странным, что я пишу вам, хотя в обществах, где мы встречались иногда, ни разу не говорила с вами. Отдаление делает меня отважнее; притом же я имею тройное право быть вам не чужою (кілька рядків закреслено). Протягиваю вам руку и прошу вас, добрый Т. Г., считайте меня старой знакомой. Дай Бог увидеться на свете его! Бог знает, как бы я желала, чтоб вас по крайней мере не изгоняли из Эдема. Да пробудет он всегда с вами и не допустит вас умереть для высокого и прекрасного! Нет, не может быть, чтобы в душе вашей, в которой совершались дары чистой поэзии, где раздавались такие торжественные гимны, не может быть, чтоб в ней воцарилась когда-нибудь мерзость запустения! Не бойтесь этого, Т. Г., за вас так много молитв сестер Ваших по Христу» [8, с. 71].

Цей лист О.Псьол написала на звороті листа В.Репніної, яка повідомляє: – «За Вас много, много молитв – а молитва даром не пропадет» [8, с. 71]

Княжна посилає Шевченкові свою молитву: «Христе свете истинный, просвещающий и освещающий всякого человека, грядущего в мир, да знаменуется на вас свет лица твоего, да в нем узрим свет неприступный, молитвами пречистыя твоєї матери и всех святых, аминь!» [8, с. 71].

«Вот Вам молитва, которая содержит в себе все, что желаю Вам от глубины души моей, в замену всех утрат и скорбей Ваших» [8, с. 71], – зазначає В. Репніна.

Ще одне молитовне віршоване послання є у листі В. Репніної до Т. Шевченка від 13 січня. У дописці Глафіри Дунін-Борковської серед новорічних побажань є чотири поетичні рядки, які, поза сумнівом належать її сестрі Олександрі Псьол.

*Від слъоз дрїмає нудьга невсипуча
Змочи наше серце, як літнім дощем,
І зійде молитва, мов квітка пахуча
І обвіє душу миром...*

Всі листи В. Репніної, Г. Псьол, О. Псьол наповнені співчуттям і вболіванням за долю поета, засланого в солдати.

Шевченко щиро дякував своїм адресатам: – «Молитва и ваши искренние письма более всего помогут мне нести крест мой» [6, с. 41]; «Молитесь, молитесь, молитва ваша угодна Богу. Она меня оградит от этого страшного бесчувствия, которое уже начинает проникать в мою расслабленную душу» [6, с. 43], – писав він у відповідь. За словами О. Кониського «Крапля кризь краплю починає падати на Тарасову душу цілющий духовий бальзам» [9, с. 275]. Завдяки такій підтримці далеко від України Шевченко почував себе не таким самотнім і забутим, а вірив, що його Слово потрібне людям, що його думи живуть і ширяться між людьми.

У січні 1848 р. В.Репніна написала листа до начальника III відділу графа О. Ф. Орлова з проханням полегшити долю Шевченка – дозволити йому малювати, але, як відомо, дозволу не послідувало.

Листування між Репніною і Шевченком припинилося після листа-попередження княжні від самого О. Ф. Орлова, де він, зокрема, написав: «По высочайшему государя императора разрешению, имею честь предупредить Ваше сиятельство как о неуместности такого участия вашего к рядовому Шевченке, так и о том, что вообще было бы для вас полезно менее вмешиваться в дела Малороссии и что в противном случае вы сами будете причиною, может быть, неприятных для вас последствий» [7, с. 208–209].

З 50-рр. і до кінця життя Варвара Репніна разом з Олександрою і Глафірою Псьол жили у Москві. Поховані в Алексєєвському монастирі (Глафіра померла 1886 р.; Олександра – 1887; В.Репніна – 1891).

Сьогодні ім'я Олександри Псьол в Україні відоме небагатьом, хоча разом із своєю сучасницею Мартою Писаревською (1799–1874) вони у XIX ст. були першими українськими жінками – поетами. У 1860 р. три її твори без імені автора вперше було надруковано в альманасі «Хата»

під заголовком «Три слъози дівочі», де тоді ж було вміщено і десять Шевченкових поезій.

Вірші О.Псьол у XIX ст. ходили також у рукописних списках. Так, в архіві Осипа Бодяньського зберігається переписана ним власноруч поезія «Заплакала Україна» [10, од. зб.292]. У відділі рукописів Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського в архіві Бориса Грінченка є переклад цього вірша російською мовою. Його, як і переклади творів інших українських поетів, зробив Павло Грабовський і надіслав їх до Чернігова Б. Грінченкові з проханням надрукувати, але цього не відбулося.

У 80-х рр. XIX ст. Ф. Камінський у рукописному зошиті Ф. Дейкун-Мовчаненка виявив вірш О. Псьол «До сестри», що був записаний поруч з поезією Шевченка «Хустина». Тому він був надрукований як Шевченків у «Киевской старине» 1885 р. і навіть увійшов до кількох видань «Кобзаря». Згодом на його публікацію відгукнулася Варвара Репніна, яка написала, що цей вірш не присвячений їй і його автором є одна її знайома і поетичні рядки вона адресувала своїй молодшій сестрі.

А поезію «Свячена вода» О. Псьол вперше надруковано 1894р. у «Киевской старине» [11, с. 323–324].

Поціновувачем щирого поетичного слова Олександри Псьол став український бібліограф, літературознавець і видавець Євген-Юлій Пеленський, який у 1943 р. до 100-річчя її знайомства з Т.Шевченком видав у Кракові збірку шести поетичних творів під назвою «Писання». У ній він помістив передмову «В тіні великого поета». Це єдине відоме на сьогодні окреме видання поетичної спадщини О.Псьол.

Слово Олександри Псьол освячене іменем Тараса Шевченка, а її щирі поетичні молитви були проханням до Всевишнього зберегти життя поетові у тяжкій неволі, святою водою окропити і оживити його душу.

1. Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С.123.
2. *Стороженко Н. И.* Первые четыре года ссылки Шевченка. Киевская старина. – 1888. – № 10. – С.8.
3. Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників.- К., 1958. – С.55
4. Олександра Псьолівна. Писання. Краків, 1943. – С.10.
5. *Шевченко Т.* ПЗТ: У 12 т. – К., – 2003.- Т.5 – С.208.
6. *Шевченко Т.* ПЗТ: У 12 т. – К., – 2003. – Т.6. – С.41.
7. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії.. – К., 1982. – С.190.
8. Листи до Т. Г. Шевченка. – К., 1962. – С.71.
9. *Олександр Кониський.* Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. – К., 1991. – С.275.
10. Відділ рукописів і текстології ІЛ ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд № 99, од.зб.292.
11. *Стороженко Н. И.* «Свячена вода», стих. А. И. Псиол. – Киевская старина, 1894. – Т.44. – № 2, С.323–324.